

جلوه‌گرمی‌های شعر در آموزش

بوییدن و چشیدن شعر

شعر را باید بو کرد، باید چشید و به فکر و ذهن سپرد. شعر را باید آن قدر در دهان غلتاند، و آن قدر پیچ و تابش داد تا بتوان مزه و بوی آن را حس کرد. سپس، آن را در هوا شناور ساخت تا شاعرانه شنیده شود.

شعر را باید با صدای بلند خواند. هنگام خواندن شعر، باید شگفتی آفرید. باید شعر بازی کرد. باید شعر را به تصویر ذهنی کشاند. باید از شعر لذت برد و برای دیگران نیز لذت آفرید.

می‌دانیم که ذائقه یا چشایی، پدیده‌ای است که در ذهن‌ها و کلام‌ها در لفظ‌ها و واژه‌های هر زبانی، منحصر به فرد است. با دیگر ذائقه‌ها و چشایی‌ها تفاوت‌های بسیاری دارد. هر وزن و هر قافیه‌ای که شاعری می‌سازد، شبیه حرکات موزون رقص‌های بومی خود اوست. هرگز نمی‌توان با وزن و قافیه شاعری دیگر، که زبان اصلی‌اش با زبان ما تفاوت دارد، به رقص و پای کوبی پرداخت. بومیان، شعرهای سرزمین خودشان را می‌خوانند، با آن می‌رقصند، می‌خندند، می‌گریزند، و در آن فرو می‌روند، تا شعر را بخشی از وجودشان کنند.

می‌گویند ترجمه شعر، از زبانی به زبانی دیگر، مانند این است که گل برگ‌های، نازک گلی را یکی یکی جدا کنیم، سپس بخواهیم آنها را دوباره کنار هم فراهم آوریم، تا گل از نو درست شود. کاری که انجام آن محال است. مگر این که به «گل مصنوعی» رضایت دهیم! راستی که ترجمه شعری، از زبانی به زبان دیگر، دشوارترین تلاش در میان تمامی شاخه‌های «ادبیات» است. رعایت امانت در ترجمه شعر به دشواری راه رفتن بر لبه تیغ است. اگر نگاهی به ترجمه‌ی مشهور و جهانی شعر حافظ توسط فیلدز جرال^۱ بیندازیم، می‌بینیم که این هنرمند نام‌دار تنها کاری که کرده است مفاهیم و معانی، یا بهتر بگوییم «محتوای کلام حافظ» را دریافته و همه را در قالب شعری زبان مادری خودش (انگلیسی) پرداخته است. گاه خوانندگان فارسی زبان، که آشنایی کاملی هم با زبان انگلیسی دارند، در می‌یابند که ترجمه‌ی فیلدز جرال همان شعری نیست که «حافظ» سروده است. اما، وقتی آن را می‌خوانیم به یاد حافظ می‌افتیم.

هر شاعری بر پایه مهارت‌های ذهنی و ادبی خودش شعر می‌سراید. به جرأت می‌توان گفت که «این مهارت» هرگز نمی‌تواند از ذهن و کلام شاعران دیگر ساطع شود و در خشننگی بیاید.

هر زمان که آرزو کردم ترجمه‌های مفتوح و پاک از شعر پر شکوه «حیدر بابا» استاد شهریار، به زبان فارسی بخوانم، ادیبان و شعر شناسان ترک زبان، که دستی هم در شعر و شاعری دارند، به صراحت گفتند هیچ کس نتوانسته است آن را با همه ویژگی‌هایی که دارد به فارسی برگرداند.

ترجمه شعرهای آقای «مارتین شو» در این کتاب نیز گرفتار همین اصل یا برای ادبی بوده است. اما، سعی شده است در «مفاهیم» و «محتوا» تغییر فاحشی صورت نگرفته باشد. تنها تلاش، بر این اساس بوده است که از «شیوه ترجمه آزادشعر» بهره‌گیری شود تا شعرها به اصطلاح رنگ و بو و مزه زبان فارسی پیدا کنند تا با ذائقه و چشایی کودکان خودمان انس و الفتی برقرار سازند. یکی از صنعت‌های بازسازی‌ها یا همانند سازی‌های انگلیسی زبان‌ها در برگردان واژه‌ها، مثل‌ها و مثل‌ها چنین می‌گوید: «لغت‌ها و واژه‌ها را از

زبان‌های دیگر می‌گیریم. به خانه می‌آوریم، آنها را در دیگی بزرگ می‌جوشانیم. آن قدر می‌جوشانیم؛ تا به روال انگلیسی به قوام آیند. آن‌گاه که مطمئن شدیم به قوام آمده‌اند از دیگ بیرون شان می‌کشیم و مصرف می‌کنیم.»

راهنمای دانش‌آموزان به «خودشناسی» با شعر

پاتریس پیت من آمری آموزش به معلمان در سال ۱۹۹۹ مقاله‌ای با عنوان هدایت دانش‌آموزان به «خودشناسی» با شعر نوشت. خلاصه نوشته او چنین است: اغلب به ما گفته‌اند که خوب نیست احساس‌های مان را در درون خود حبس کنیم. اما، متأسفانه اغلب ما همواره چنین می‌کنیم.

ما معلمان می‌توانیم با خواندن «شعر» به دانش‌آموزان کمک کنیم در چرخه حبس احساس‌های خود را باز کنند تا هیجان‌های درونی خود را باز شناسند و در فضایی آزاد با آنها به کنکاش، یا شور و مشورت بیرونی بپردازند؛ و نیز تفاوت‌های احساس خود را با احساس دیگران مورد توجه قرار دهند.

پیت من در توضیح این پیشنهاد خود به سه مورد یا سه مؤلفه دخالت‌گر و سازنده اشاره می‌کند.

اولین مؤلفه شناخت انتزاعی یا شناخت فردی و ذهنی است. هر دانش‌آموز میزان و سطح شناخت فردی خود را با انواع مرادوهایی که با همگنان خود دارد شناسایی می‌کند و توانایی‌های درونی خود را مورد استفاده و بهره‌برداری قرار می‌دهد.

دومین مؤلفه دلهره و تشویش^۲ است. دلهره و نگرانی همان احساسی است که همواره به شکل اضطراب یا افسردگی میان کودکان و نوجوانان به صورت طبیعی وجود دارد. اما بسیاری از دانش‌آموزان هنگام بیان و گفت‌وگو با همسالان خود، راحت نیستند و احساس آرامش و آسایش نمی‌کنند. حتی تک‌تک آنها فکر می‌کنند فردی هستند که موقع برقراری ارتباط با دیگران چنین احساسی دارند.

سومین مؤلفه «شعر»^۳ است. شعر از جمله مؤلفه‌ها - یا ابزارهایی - است که شهامت برون‌ریزی دانش‌آموزان را تقویت می‌کند تا دلهره‌ها و تشویش‌های درونی خود را رها سازند و آن را مورد آزمایش قرار دهند. با خواندن

شعرهایی که توسط دانش‌آموزان خوانده می‌شود، سنگینی، منانت و وقار کلاس درس را حفظ کرده است؛ یعنی، لطیفه‌های ناپسند شعری که نیش‌دار، دروغ یا باور نکردنی، و شاید هم خنده‌دار هستند، در فعالیت‌های کلاس درس جایی ندارند

می کنند این است که دانش آموزان یا معلمان را به اطمینان خاطر و اعتماد به نفسی که نیاز دارند، نزدیک کنند.

«در انتهای این فعالیت ارتباطی، دانش آموزان متوجه می شوند که در جمع هم دیگر، بیش از آنچه به تنهایی درک می کنند، می فهمند و احساس می کنند. حتی به نقطه ای می رسند که خودشان را بهتر و بیشتر کشف کنند»

پیت من در پایان مقاله اش پرسش نامه ای تنظیم کرده است تا بتواند به ارزش های چنین فعالیتی دست یابد. خطاب به معلمان می گوید: «اگر نتیجه کار شما هم به اندازه فعالیت هایی که من می کنم موفقیت آمیز بوده باشد، می توانید گه گاه آن را تکرار کنید. شاید حرفه مان را با هم بهتر بشناسیم.»

پرسش نامه پیرامون برقراری ارتباط بین دانش آموزان

- پس از خواندن هر جمله، دور «اری» یا «نه» دایره بکشید.
۱. از این که مانند هم کلاسی های خود هستیم، احساس بهتری داریم. آری نه
 ۲. از این که با هم کلاسی های خود متفاوت هستیم، احساس بهتری می کنم. آری نه
 ۳. این تمرین ارتباطی به من کمک کرد، خودم را بهتر بشناسم. آری نه
 ۴. این تمرین ارتباطی به من کمک کرد، هم کلاسی های خود را بشناسم. آری نه
 ۵. این تمرین ارتباطی به من کمک کرد تا درباره خود بهتر فکر کنم. آری نه
 ۶. دوست دارم باز هم از این نوع تمرین های ارتباطی داشته باشم. آری نه

شعرشناسی (نمونه های شعر)

می توانید «نوع شعری» هر شعری را که برای دانش آموزان می خوانید، یا هر شعری که خوانده می شود، را هم شناسایی کنید. عنوان رسمی برخی از انواع شعر در خانه های جدول زیر آمده است. چند خانه نیز با عنوان «انتخاب آزاد» گذاشته شده است. انتخاب آزاد به این منظور است که دانش آموزان می توانند آزادانه به خلاقیت های ذهنی خود تلنگر بزنند تا هر عنوان دیگری را که دوست دارند برای شعر خوانده شده پیدا کنند.

Hyming موزون، آهنگین، قافیه دار	Free Verse شعر آزاد	Narrative روایتی، حکایتی، داستانی
Limerick سرود، ترانه، تصنیف	Free Space انتخاب آزاد	Dramatic هنری، نمایشی
Free Space انتخاب آزاد	Sonnet غزل، غزل واره	Lyric ترانه شاعرانه، غنایی
Haiku شعر ژاپنی	Couplet دویتی، هم قافیه	Free space انتخاب آزاد

هر شاعری
بر پایه
مهارت های
ذهنی و ادبی
خودش شعر
می سراید. به
جرات می توان
گفت که
«این مهارت»
هرگز
نمی تواند از
ذهن و کلام
شاعران دیگر
ساطع شود و
در خشنودگی
بیابد

یا شنیدن یک قطعه شعر می توانند حس هاشان را در یک «قالب آزاد» به صحنه بیاورند. پاتریس پیت من پس از این مقدمه روان شناسانه می گوید:
«من این تجربه را در کلاس های درس خودم، و نیز در آموزش به معلمان، تجربه کرده ام.»

ابتدا آرام آرام شعر کوتاهی برای مخاطبانم می خوانم. سپس از آنها می خواهم هر یک به تنهایی شعری بگویند یا بنویسند. شعری که بیشتر از دو خط (مصرع) و در نهایت هشت، نه، خط نباشد. پنج دقیقه به آنها فرصت می دهم تا شعرشان را تمام کنند. نگاه می کنم و شعرهای آنها را می خوانم. با خواندن شعرها می توانم قضاوت هایی بکنم. اگر ببینم شعری، یا واژه هایی را که به کار می برند مناسب با استاندارد ها یا معیارهای کلاس درس و مدرسه نباشد، تشویق شان می کنم شعرشان را دوباره بنویسند.

سرانجام، شعرهایی را که قابلیت خواندن در صحن کلاس را دارند انتخاب می کنم و از شاعران کوچک خود- یا از معلمان بزرگ- می خواهم آنها را با صدای بلند بخوانند. شعرهایی را که انتخاب کرده ام نشان دهنده بسیاری از درون ریزی های شاگردانم است. مثل نمونه های زیر.

می خواهم مثل بهترین دوستم باشم
می دانی بهترین دوست من کیست؟
دانی!

می دانم
می خواهم چه کسی باشم
می دانم که
می خواهم خودم باشم
حیف که همیشه نمی دانم
خودم چه کسی هستم

کاش آدم ها
حرف من را می شنیدند
افسوس،
وقتی همه با هم حرف می زنند
حرف های من گم می شوند

آیا تنها کسی هستم که دیر می آید؟
آیا تنها کسی هستم که تکلیفش را انجام نمی دهد؟
داغون شده ام
اتما، امروز

مدرسه لذت بخش بود

من تغییر می کنم
دوستانم هم تغییر می کنند
به آینه نگاه می کنم
می گویم «چه طوری؟»
اتما، من همانم که هستم
آنها هم همین طور
ویاز می دانم که
همه تغییر می کنند

نکته اساسی این است شعرهایی که توسط دانش آموزان خوانده می شود، سنگینی، متانت و وقار کلاس درس را حفظ کرده است؛ یعنی، لطیفه های ناپسند شعری که نیش دار، دروغ یا باور نکر دنی، و شاید هم خنده دار هستند، در فعالیت های کلاس درس جایی ندارند.

قبل از این که دانش آموزان (یا معلمان) شعرهای خود را بخوانند، از آنها می خواهم آرام و واضح بخوانند تا آنهایی که می شنوند، فرصت داشته باشند به طور کامل و احترام آمیز گوش فرا دهند. هم چنین، از آنها می خواهم پس از این که شعرشان را خواندند هیچ پیشنهاده، توصیف یا توصیه ای داده نشود. تنها با شنیدن عبارت های تحسین آمیز شنوندگان، مانند «خوب بود»، «عالی بود»، «آفرین» و ... خواندن شعر پایان می پذیرد. در واقع، این نوع تشویق های کوتاه، تنها کاری که

پاورقی ها:

- ۱- ادیب وشاعر انگلیسی Patrice A. Pittman
- ۲- abstract cognition
- ۳- angst
- ۴- poetry
- ۵- ELIZABETH SWARTZ
- ۶- Teaching Prek-8, November-December 1999

مرجع: Teaching Prek-8, November-December 1999